

1:5 Fra baggård til Folketing

lydoptagelse: "Hej allesammen! Det er så dejligt at se så mange af jer her i dag (...)"

Helle: Jeg var jo bare en pige. Der var absolut ingen karriereforsøgelser. Du skal bare holde kæft og være smuk og blive godt gift. Det var mine forældres besked til mig.

Micha: I denne podcast kommer du tæt på en vild tid i Danmarks politiske historie.

Ritt: Vi ville tages alvorligt. Vi vil ikke bare være sådan nogle dukkebørn.

Micha: Dette er historien om tre kvinder fra Ritts kaffeklub, der gik benhårdt efter at blive valgt ind i Folketinget ved valget i 1971: Helle Degn, Ritt Bjerregård og Inge Fisher Møller.

Ritt: Og jeg måtte ret tidligt sammen med både Helle Degn og Inge Fisher Møller bestemme, at vi ikke ville gå den vej. Der var ikke nogen korte shorts på talerstolen.

Micha: Med sig havde de nybrudstanker fra ungdomsoprøret i 1968 og en tro på, at de kunne få indflydelse i et mandsdomineret socialdemokrati.

Ritt: Og det sjove er, at han så siger: "Ritt, du kan roligt sige ja, for du bliver aldrig valgt."

Micha: Men nye vinde blæser. De unge og særligt kvinderne vil se forandring. De føler sig ikke repræsenteret politisk, og et oprør bruser hen over landet. Ligesom folketingsvalget i november 2022 træder valget i 1971 frem som et valg, der bryder normerne for repræsentationen af kvinder i politik.

lydoptagelse: "Jeg vil gerne prøve at gøre noget ved den uretfærdighed, og det vil jeg gerne gøre sammen med andre unge, der har det på samme måde."

Micha: Valget i 2022 har vendt op og ned på mange ting, men som noget helt særligt er der nu den største andel af kvinder nogensinde i Folketinget. Men tilbage til

folketingsvalget i 1971. For ved dette valg lykkedes det som noget helt nyt 30 kvinder at blive valgt ind mod kun 19 kvinder ved valget før i 1968.

Helle: Det nytter ikke noget med alt det brokkeri ude på sidelinjen af fodboldbanen. Vi skal ind at spille på den fodboldbane. Og det var altså inde i Folketinget.

Micha: Dette er et portræt af en tid, som virker så fjern, men som på så mange måder minder om der, hvor vi er i dag, med en befolkning, der i stigende grad har mistet tiltroen til det politiske system.

lydoptagelse: "Hvor er de ansvarlige politikere henne? Specielt venstrefolk, der er en del af dette. Hvor er løsningerne? Vi kræver løsninger nu!"

Micha: Du kommer til at møde nogle kvinder, der ville magten og kom til at gøre en stor forskel for kvinders rolle i et politisk system, der længe havde været forbeholdt mænd. Velkommen til Ritts Kaffeclub.

lydoptagelse: "Jeg er her, fordi klimastrejken gør mig (...)"

Micha: For at forstå det, der giver kvinderne rygstød til at komme ind i Folketinget ved valget i 1971, bliver vi nødt til at starte med ungdomsoprøret i 1968. Oprøret i '68 handlede om en utilfredshed med mange ting: Nej til atomkraft, modstand mod krigen i Vietnam, modstand mod det europæiske fællesskab, EF, og ikke mindst et opgør med autoriteter. Kønshistoriker og tidligere forskningsbibliotekar og konsulent i KVINFO, Jytte Larsen, var ikke blot selv en del af den tids oprør. Hun har forsket i køns- og ligestillingsproblematikker og været hovedredaktør på Kvindebiografisk Leksikon.

Jytte: Jeg siger jo, at der har været to tidspunkter i danmarkshistorien, hvor tingene har ændret sig 'over night', og hvor nogle generationer har fået en oplevelse af, at tingene virkelig kan ændre sig. Og det første var, da vi fik den første grundlov i 1849, og det andet var så i '68.

lydoptagelse: "Det var de danske hippier (...)"

Micha: Ungdomsoprøret sivede ind i de institutioner, hvor ledelsen gennem lang tid var blevet opfattet som autoritær og gammeldags. Ved universitetets årsfest i 1968 erobrer studenten Finn Ejnar Madsen talerstolen, og det betegnes af mange som symbolet på ungdomsoprøret.

lydoptagelse: "De har ledelsen i et universitet, hvor de kun lader deres egne børn komme ind. Og os tør de ikke give nogen indflydelse på universitetet, hvor vi arbejder hver dag, fordi de vil tvinge os til at blive ligesom dem selv."

Micha: To professorer og en historiker tager os i hånden for at hjælpe os med at forstå tiden. Her er det valgforsker og professor emeritus, Jørgen Elklit, ved Aarhus Universitet, der giver et indblik i, hvorfor de unges tillid til systemet var så lav.

Jørgen: Det, der sker, og som jeg tror er vigtigt at tage med, det er, at slutningen af 60'erne var en turbulent tid på alle mulige måder. Det tidlige studentoprør er én ting. Konflikten omkring, hvad man skulle mene om krigen i Vietnam. Alle de spørgsmål, der kom op, som havde med den personlige frihed, med pornografilovgivningen og abortspørgsmål at gøre samt kvindebevægelsens forskellige berettigede krav og så videre, der kom op på det tidspunkt, gjorde, at der kom ændringer i musikformer og meget andet. Som alt sammen hang sammen på mærkelige måder, som vi måske ikke helt forstod, men som betød, at der var en fornemmelse af, at verden i slutningen af 60'erne ikke var den samme, som den havde været 10 år før. Det var så også noget, som spillede ind på nogle af de politiske partier, som fik en oplevelse af, at det var vigtigt at prøve måske at åbne sig lidt og være lidt mere demokratiske og lade folk få lov at bestemme noget.

lydoptagelse: "(...) fremtid! Alle dem, der hopper, de vil have en fremtid! Alle dem, der hopper (...)"

Micha: Drude Dahlerup er dansk-svensk professor emerita i statskundskab ved Stockholms Universitet og adjungeret professor ved Roskilde Universitet. Hun var med til at stifte rødstrømpebevægelsen. Siden har hun forsket i kvinders repræsentation i politik. En sag, hun arbejder for at fremme. Og netop kvinders kamp for frigørelse og ligestilling var også en af de mærkesager, der fik luft under vingerne i forbindelse med ungdomsoprøret.

Drude: 60'erne og 70'erne er jo nogle opbrudstider på mange måder. Og hvis man tager debatterne, så er 60'erne jo den store kønsrolledebat. Og det er der, hvor Norden ligesom kommer foran de fleste andre lande, fordi vi har denne debat om kønsroller. Simone de Beauvoir siger i "Det andet køn" fra '49, som jo først kommer i Danmark som en oversættelse i 60'erne, at man ikke fødes som kvinde, man bliver det. Og hvad er det? Jamen, det er et opgør mod den biologisme, som jeg jo også har ligget under for som ung skolepige. Der var det jo oplagt, at alle mente, at kvinder ikke kunne forstå matematik. Så hele dette opgør med, at mænd og kvinder er født helt forskellige, og kvinder er dummere og kan ikke forstå det ene og det andet og har ikke stedsans og kan ikke være ledere og er alt for emotionelle og 'you name it'. Det er jo det, som 60'ernes kønsrolledebat gør op med. Den siger: Dette er nogle kønsroller. Det er jo nogen, som udvikles i samfundet, og som også kan være meget undertrykkende. Måske specielt for piger, fordi der hele tiden var den devise, at mænd og kvinder er forskellige, men at mænd jo altså lige er et skridt bedre. Det var 60'erne, og det var der, hvor Jens Otto Kragh nedsætter kvindekommissionen i '65, som er en kæmpe stor kommission. Og det er der, man for første gang ligesom udvikler ligestilling som et politisk felt. Og som er begyndelsen på, at vi får ligestillingslove og ligestillingsråd og alt sådan noget. Før snakkede man mere om familiepolitik og sådan nogle ting.

Micha: Flere ungdomsorganisationer krævede forandring, og det var tydeligt for den daværende statsminister, Jens Otto Kragh, at noget måtte gøres. 68-oprøret var overordnet et opgør med autoriteter, men sideløbende ser kvinderne en mulighed for at få større frihed: At de kunne få passet deres børn, komme ud på arbejdsmarkedet, blive økonomisk uafhængige af deres mænd og tjene deres egne penge. En kamp, som professor emerita, Drude Dahlerup, selv har kæmpet for gennem rødstrømpebevægelsen.

Drude: Hele ungdomsoprøret er jo et ungdomsoprør. Studenteroprøret er et studenteroprør. Det er jo faktisk mændene, som er i spidsen for de fleste. Og rødstrømpebevægelsen kommer jo blandt andet fordi, at kvinderne, som vi sagde, var trætte af at lave te til revolutionen. Og de er trætte af at sidde på første række og høre mændene, der sidder i panelerne og snakker om "Nu skal vi allesammen være frie." Så der lå jo også et oprør mod mandsdominansen i alle disse frihedsbevægelser, som ligesom glemte, at kvinderne jo også var mennesker. I hele samfundet bliver autoriteterne pillet ned. Jeg husker, at da min søn kom i vuggestue, måtte man ikke gå ind på stuerne, men der var

sådan en lem. Så skulle man række barnet ind gennem lemmen. Og vi var med til at kræve det første forældremøde, for det havde der aldrig været før. Formanden for bestyrelsen var konsul 'et eller andet', og det fik vi lavet fuldstændig om. Så der var mange steder, for eksempel på universiteterne, hvor vi holdt op med at rejse os op, når lærerne kom ind. Vi havde kun mandlige lærere i starten. Så det var ligesom over det hele, at autoriteterne blev væltet. Og det trængte de virkelig til. Og de fleste autoriteter er jo mænd.

lydoptagelse: "Men det stopper ikke dér. Det er ikke kun internt blandt studerende, man skaber konkurrencer (...)"

Micha: Denne frigørelsestrang og drømmen om kvinders indflydelse på lige fod med mænd er også noget af det, som Ritt Bjerregård og Helle Degn er rundet af. De oplevede, at generationen af kvinder før dem var afhængige af deres ægtefælle. Og de havde heller ikke deres egen økonomi. Det er dette, de ønsker at gå op imod. Kønshistoriker, Jytte Larsen, giver et billede af, hvordan tiden begrænsede kvinderne og ønsket om seksuel frihed. Kampe, som vi også ser blandt de unge i dag.

Jytte: Når man kigger på de fremskridt, som vi jo tydeligt kan mærke i dag, også med det vi kalder fjerdebølgefeminismen, så er forskellen jo faktisk, at vi havde en fantastisk medvind på cykelstierne dengang. For der var et kæmpemæssigt behov for at få ændret en hel masse ting. Det er meget svært egentlig at beskrive, hvordan det kønspolitiske billede så ud dengang. For det virker altså som om, at det var flere hundrede år siden. Så stramt sad dette binære kønssystem korset ligesom på alle mennesker. Og den fabelagtige energi, som det udløste, at man ligesom smed dette korset og begyndte at arbejde på alle mulige mærkelige måder! Og det var jo det, der var det helt fantastiske ved den periode: Man slap seksualiteten løs. Og det var jo fordi, man lige pludselig fik de materielle muligheder for det. Fordi dels kom p-pillerne og dels kom den fri abort. Og der kom jo lige pludselig et voldsomt krav om seksuel ligestilling og krav om, at kvinder også skulle have orgasme. Og en kritik af den meget traditionelle seksualitet, som jo for kvinder havde været en meget blandet fornøjelse, fordi angsten for graviditet ligesom lå ud over det hele. Så den kraft og den forandringsparathed, der var... Man kan jo sige, at sådan et begreb som "rødstrømpe" næsten 'over night' bliver til en hædersbetegnelse. Fra at det jo lige så godt kunne være blevet et skældsord. Men det blev det jo rent faktisk ikke.

Micha: Vi spoler tiden tilbage. For mens alle disse strømninger er begyndt at røre på sig uden for klasseværelset på Amager, gør en ung Helle Degn sig sine første tanker om det samfund og land, hun lever i. De oplevelser, hun har i de unge år, kommer til at forme hendes opfattelser af kvinders muligheder i samfundet.

Helle: Der er jeg i 9.-10. klasse i folkeskolen. Dér går det op for mig, at jeg sidder ved siden af direktørbørn: Nogen, der altså har pengepungen i orden, og nogen, for hvem karrieren er lagt. Forventningerne fra mine forældre var, at jeg jo bare var en pige. Der var absolut ingen karriereforventninger. Du skal bare opføre dig ordentligt og være ordentlig og holde kæft og være smuk og blive godt gift. Det var mine forældres besked til mig, og jeg gjorde fuldstændig det modsatte. Jeg mente jo noget, og det gjorde jo så, at man også kom til at hænge på noget. Så måtte man også påtage sig at følge nogle ting op. Så i folkeskolen var der ikke nogen forventninger. Men der begyndte så at komme denne samfundsbevidsthed ind, fordi vi fik samfundsfag, hvor man fik noget at vide om et nationalregnskab. Og nogle havde mange penge, og nogle havde ikke så mange penge. Så der begynder uligheden at gå op for mig, der i 9.-10. klasse.

Micha: Det er i disse år, at Ritt Bjerregaard og Helle Degn mod alle odds finder vej ind i politik. Deres baggrund er ikke som de fleste andre politikere. Men før de politiske drømme får vinger, vælger de begge uafhængigt af hinanden uddanne sig til lærere.

Helle: Jeg meldte mig for sent til at blive skrevet op på læreruddannelsen på Blågård, men Svend Henriksen, som var rektor på det tidspunkt, han sagde "Helle, du tager lige til Nørre Nisum et år. Der er altid plads." Det var de indremissionske seminarier. Og det var jo meget fremmed for en pige fra Amager. Så jeg tog op til de indremissionske og fik mit livs kulturchock. For de måtte ikke danse, de måtte ikke spille kort, der var ikke noget, der var morsomt. Man måtte ikke more sig. Jeg lejede så et kælderværelse sammen med 2-3 andre studerende, og over deres seng stod der "Bed og arbejde" broderet med korssting. Så det var ligesom rammen. Jeg stod det år igennem, og fik, som jeg sagde, mit livs kulturchock. For sådan var det ikke på Amager. Jeg havde aldrig vidst, at der var sådan nogle mennesker, der tænkte sådan. Det var en kæmpe øjenåbner om, hvor forskellig og hvor foranderlig verden var. Alt dette skærper jo min politiske bevidsthed om forskelle i Danmark. Forskelle på mine egne jævnaldrende. At vi havde så forskellige vilkår. De fik pakker hjemmefra, de fik penge, og de fik alt muligt. Jeg fik

ingenting, for jeg flyttede jo hjemmefra, da jeg var 17, gjorde oprør, og sagde, at jeg ligesom ville noget for mig selv. Og mine forældre var meget konservative. Pæne, ordentlige borgere. Og der kom jeg så hjem og ville diskutere alting. Så fik jeg at vide, at vi ikke diskuterer under middagen, for det er det samme som at skændes. Så det kunne jeg godt stoppe. Og så var det, jeg ligesom måtte sige "Så kan jeg ikke være her. Så må jeg videre." Så lejede jeg et lillebitte værelse, og jeg tjente 400-500 kroner om måneden og så, hvor forskelligt det var. Nogle havde jo fået kollegieværelser og fået alt muligt. De fik penge hjemmefra og alt sådan noget. Jeg var børnehavepædagogmedhjælper og fik 400-500 kroner om måneden. Og jeg betalte 200 kroner i husleje. Det vil sige, at jeg havde 300 kroner, som jeg skulle have tøj og leve for. Jeg sparede sammen til en VéloSoleX, så jeg kørte på Velo. Og så købte jeg mig sådan en parkacoat, for så havde jeg altid varmt tøj på. Og så var der ikke råd til noget som helst andet. Så blev jeg forelsket, da jeg var 15-16 år, i en murerlærling, da han var 19. Og vi begynder så også at diskutere. Han kom fra et rent socialdemokratisk hjem. Forældrene havde kæmpet i 30'erne i opstandene med kommunisterne, og der var hele arbejderhistorien.

Micha: Ikke langt derfra på Østerbro går en nygift Ritt Bjerregaard rundt med drømme om at gøre en forskel. Modsat Helle Degn kommer Ritt Bjerregård fra et kommunistisk hjem med mange søskende. På trods af at være indfødt københavner, er det dog ikke København, der bliver Ritts indgangsbillet til Folketinget. Manden, historikeren Søren Mørch, har fået et job, der gør, at de må flytte.

Ritt: I 1966 får Søren stilling ved det nyetablerede Odense Universitet, og vi flytter til Fyn. Jeg synes, det er ret forfærdeligt. Jeg er virkelig københavner, og jeg tænker "Fyn?!" Men vi flytter, fordi det var klart, at det var en kæmpe chance. Og jeg får en lærerstilling, som jeg er glad for. Jeg involverer mig lidt i politik, skriver og ringer til dem og siger, at jeg gerne vil være med og være aktiv. Og en dag kommer der simpelthen en opringning fra nogen i Otterupkredsen, som siger, at de skal have en ny kandidat og "Var det ikke noget for mig?" Jeg havde overhovedet ikke skænket det en tanke. Så jeg snakkede frem og tilbage med ham, der ringede. Det var kandidaten til borgmesterposten i Vissenbjerg. Og det sjove er, at han så siger, da jeg har trukket lidt på det: "Ritt, du kan roligt sige ja, for du bliver aldrig valgt." Og jeg syntes jo, det var lidt sjovt at sige til en, man ville prøve at friste med at stille op. Men jeg endte så med at sige ja. Og vi blev enige om, at når jeg nu havde sagt ja, så skulle der ligesom også sættes alle sejl til. Så skulle det også komme an på en prøve, om jeg alligevel ikke kunne blive valgt.

Micha: I kampen om vælgerne var det nødvendigt for Socialdemokratiet at se på kandidatsammensætningen, og partitoppen var klar over vigtigheden af at appellere til de unge vælgere. Men det stod nu ikke skrevet i stjernerne, at Otterupkredsen skulle ende med at fostre en af de mest stemmeslugende kvindelige politikere i Socialdemokratiets historie.

Ritt: Otterupkredsen er en stor landkreds, og der var, tror jeg, enten 26 eller 28 partiforeninger. Og de holdt generalforsamling hvert halve år, og der skulle kandidaten komme. Og så sad man dér i sådan en lille forsamling. Tit i en af de gamle krostuer. Og de røg jo som skorstene. Allesammen. Jeg har aldrig røget, men jeg kunne jo ikke komme der som helt ung og ny kandidat og sige "Kan I ikke lade være med at ryge, mens jeg er her." Så jeg kom jo hjem der, syntes jeg, og stank af tobak og måtte vaske hår og hænge tøjet ud at lufte og sådan noget. Men de var meget søde og engagerede. De syntes, det var spændende, at jeg godt ville stille op. Og jeg kunne mærke, at de havde en tillid til, at jeg måske ovenikøbet kunne skaffe nogle flere stemmer end den foregående kandidat. Der var især en kasserer i partiforeningen, hvor jeg var medlem, Orla Kronborg, som var meget entusiastisk omkring, at jeg stillede op, og sørgede for at jeg kom de rigtige steder og fik hilst på de rigtige mennesker. Og på det tidspunkt var Lene Bro sådan en kendt figur i Socialdemokratiet. Også en ung kvinde. En lidt anden type end jeg var. Men jeg tror også, de så for sig, at når hun kunne blive valgt, og at hun spillede en rolle... Her kom de med en kandidat, som måske også kunne komme til at spille en rolle. Så derfor tror jeg, at hun hjalp til, at de satsede på det. Og jeg måtte så ret tidligt sammen med både Helle Degn og Inge Fisher Møller bestemme, at vi ikke ville gå den vej, som hun havde gået. Der var ikke nogen korte shorts og lange hvide plastikstøvler på talerstolen. Vi ville tages alvorligt. Vi ville ikke bare være sådan nogle dukkebørn. Og derfor tror jeg også, at der var en forståelse hos mange i forældregenerationen af, at der nu også måtte skabes plads til de unge.

Micha: En af de omstændigheder, der gjorde det muligt for kvinderne og de unge at komme ind i Folketinget, var en ændring i kommunalreformen, der betød, at man sammenlagde en række amter og kommuner. Det påvirkede den måde, Socialdemokratiet opstillede kandidater på. Dansk-svensk professor emerita i statskundskab ved Stockholms Universitet og adjungeret professor ved Roskilde Universitet, Drude Dahlerup,

fortæller om, hvordan presset om kvindelig repræsentation også var tydeligt inde i partiets egne rækker.

Drude: Danmark har en unik valglov, der gør, at partierne selv kan bestemme, om de vil have mere eller mindre åbne eller lukkede valglister. Det er der næsten ikke andre steder i verden, der har. Og der sker på dette tidspunkt det, at der er en kritik af Socialdemokratiet og de andre venstrefløjspartier, som har det, vi kalder partilister, som det er meget svære for vælgerne at ændre rækkefølgen på. Og det skal også siges, at vi altså ikke skal længere tilbage end til 60'erne, før der var masser af storkredse og amtskredse, hvor nogle af partierne slet ikke havde nogle kvindelige kandidater. Og det var en af de ting, som Socialdemokratiet blev kritiseret for. Og så er det, at Eva Hemmer Hansen kommer frem. Det gør hun i 60'erne. Eva Hemmer Hansen er dels forfatter, og dels er hun medlem af Socialdemokratiet og byrådsmedlem i Aarhus for Socialdemokratiet. Hun gør så noget, som virkelig går ind i det socialdemokratiske taktikspil her. Det er, at hun siger: "Jeg, som er socialdemokrat og byrådsmedlem, ved de to sidste valg har jeg stemt på et andet parti, fordi mit parti ikke havde opstillet nogle kvinder, der hvor jeg bor." Dels blev hun selvfølgelig skældt ud som forræder, men samtidig forstod Socialdemokraternes taktikere og deres valgfolk jo også, at dette slet ikke gik. "Vi bliver nødt til at opstille kvinder alle steder."

Micha: Professor emeritus i statskundskab ved Aarhus Universitet, Jørgen Elklit, kaster lys over, hvordan hans eget forskningsområde - det danske valgssystem - stod over for en omvæltning.

Jørgen: Der benyttede Socialdemokratiet så lejligheden til at ændre sin opstillingsform. De bestemte sig for at gå over til det, som hedder sideordnet opstilling. I modsætning til den partiliste, man havde haft før, som holdt fast i, at partiernes medlemmer var bedst til at vide, hvilke kandidater, der var mest kvalificerede, og som fortjente at blive valgt osv. Derfor opstillede man internt i partiorganisationerne en nummerorden, en rækkefølge, på kandidaterne. Men det korte af det lange var, at det var partiernes egen rækkefølge, der spillede den største rolle i forhold til, hvem der havde gode valgchancer. Og der gik man så ved en partibeslutning over til sideordnet opstilling, som går ud på, at alle kandidater i en storkreds eller en amtskreds i en vis forstand er opstillede i en form for parallelopstilling. Og derfor blev det pludselig muligt for de kandidater, som havde vælger-tække, at blive valgt lidt nemmere og lidt hurtigere, end det var tilfældet tidligere. Det

betød så, at der ved valget i 1971 var en række yngre socialdemokrater, som havde vælgertække og var kendte på den ene eller anden måde, kunne blive valgt, hvor de ellers sandsynligvis ikke var blevet valgt til noget. Derfor kan man sige, at denne formelle ændring af opstillingsreglerne i Socialdemokratiet ikke bare fik betydning for partiets egen repræsentation, men også andre steder. For alle kunne se, at den havde en positiv virkning. En virkning, der gradvist blev opfattet som mere og mere demokratisk. Jeg tror, at det for ældre socialdemokrater, som oplevede, at vælgerne skulle have større indflydelse på, hvem der skulle repræsentere partiet, virkelig var noget, de skulle tygge på, inden det var noget, de kunne forsvare offentligt. Man forstod, at folkelige bevægelser spillede en rolle, og hvis man skulle fange noget af det til partiet og virke åben og demokratisk, så var det måske et lille skridt, man kunne tage.

Micha: Ritt Bjerregaard husker, at der var et særligt fokus på unge og kvinder gennem valgkampen, som gav særligt hende større synlighed.

Ritt: Og Socialdemokratiet havde jo lagt sit valgsystem om, så de personlige stemmer spillede en større rolle. Når man fik personlige stemmer, fik man den samme andel af partistemmerne. Og det vil sige, at vi som unge kvinder jo fik meget bedre pressedækning. Når jeg var ude til et valg møde, hvor jeg var den eneste kvinde, og resten var mænd, så var det jo ikke svært at regne ud, hvem der kom i avisen. På den måde gav tiden os medløb. At de personlige stemmer spillede så stor en rolle. DSU var meget aktiv i forhold til mig og hængte mine plakater op over hele Fyn, hvilket de jo blev rasende over, fordi man skulle holde sig til sin egen kreds. Og jeg havde sagt til dem "Må man det?" Og så sagde de, at det troede de ikke, men "Skulle vi ikke lade som ingenting?" Og det, at de klagede over det, var så også en fordel, for så kom jeg jo også i fjernsynet. Og jeg forklarede, at når man havde sideordnet opstilling måtte det jo betyde, at folk skulle vide, hvad det var for nogle kandidater. Så jeg kunne ærligt talt ikke se, at det var noget problem. Men det betød jo, at ikke kun Otterupkredsen, men også resten af Fyn, vidste, at jeg var kandidat.

Micha: Helle Degn er med sine kun 24 år den yngste til dato, da hun stiller op til folketingsvalget i 1971. For både Ritt og Helle bliver deres politiske visioner formet af en blanding af deres opvækst, de vilkår, som de oplever omkring sig, og en indre idealisme om at ville ændre vilkårene markant for kvinderne og de svageste i samfundet. Og det

er ikke kun det politiske arbejde, der påvirkes af hendes ønske om at bryde med normerne og drømme om noget større. Det påvirker også hendes private liv.

Helle: Når man er helt ung, skal man jo finde ud af "Hvad er det for et parti, jeg selv har værdier til fælles med?" Og der tænkte jeg, at det jo altså er de socialdemokratiske. Dette med, at den sidste mand skal med. Det er også sådan en skolelærerfilosofi. Du skal altid have den sidste elev med. Det er et ret vigtigt grundelement i min DNA. Så var der kun én ting at gøre. Og det var at sige "Hvem er det, der virkelig kan flytte på noget her?" Jamen, det er Socialdemokratiet. Men det var godt nok også en høj hierarkisk struktur. Det er dem, der skal ændres. Du skal ikke gå ind i et eller andet minoritets-enkeltsags-parti. Det er dem, der sidder på magten og har ansvaret og kan flytte på magten. Det er dér, du skal ind. Vi var jo Vietnam-modstandere, atomkraftmodstandere og krigsmodstandere, og jeg ved ikke hvad. Så den tids strømninger gjorde jo, at man bliver formet af det. Og så var det, at jeg først meldte mig ind i DSU. Og bagefter tænkte jeg "Nu tror jeg, jeg er kampklar. Nu tager jeg selve hovedorganisationen." Så der melder jeg mig ind i Socialdemokratiet, og der er jeg lige omkring 18 år.

lydoptagelse: "Folketingets vinterpakke med minimale midlertidige forbedringer."

Helle: Og så blev jeg så valgt ind i DSU Kastrup/Tårnby. Og så siger de "Kan du ikke stille op som ungdomsrepræsentant til Kastrup/Tårnby kommunalbestyrelse? For vi synes, at de er blevet lidt magtarrogante, alle de gamle. Så vi må have noget gang i diskussionen." Nå ja, men så stillede jeg da op til det og blev så valgt ind, da jeg var 21 år. Der blev jeg bakket op af alle de unge fra DSU. Og nogle af de mest venstreorienterede socialdemokrater derude i Kastrup/Tårnby støttede mig også. Også fordi man synes, at man også ville have en kvinde ind. Jeg har været en del af en tidsstrøm, og det med at være på det rigtige sted på det rigtige tidspunkt er ret vigtigt. Og det var jeg så.

Micha: Tilbage i lokalafdelingen i Kastrup/Tårnby. Gradvist kommer Helles mærkesager på plads. Det er kvindernes frigørelse, social lighed og ligestilling, der er i fokus.

lydoptagelse: "(...) heldige her i Danmark. Jeg ved, at der findes rigtig mange unge mennesker derude, der har det rigtig hårdt under krisen."

Helle: Det var den ene strømning, der kørte: Det var, at vi skulle have den tids oprør og vrede kanaliseret ind i den store maskine, der hed Socialdemokratiet. Så var der den anden strømning, og det var kvindernes frigørelse. Den strømning bevægede sig også ved, at flere og flere kvinder gik i uddannelse. Min mor og far, som i ånden blev ved med at leve i 50'erne, fulgte ikke med. Hvorimod Ritts forældre fulgtes med og var godt klar over, at kvinderne skulle have noget uddannelse, så de kunne forsørge sig selv, så de havde den frihed.

lydoptagelse: "Os unge mennesker bliver fortalt, at vi skal engagere os i samfundet for at skabe en bedre verden. Så langt så godt. Men når dette engagement foregår uden for de politiske strukturer, som er bund- og pilrødne, så bliver de bange."

Helle: Det havde ikke strejft mine forældres tankegods, så derfor havde de ikke sådan nogle ambitioner på mine vegne. Men dem havde jeg jo selv, da jeg ligesom kunne se, at det bare var bare med at få egne penge i egen lomme. Så kan du selv definere din tilværelse. Det, der manglede i kvindehistoriens forløb, var efter min opfattelse, at de ikke bare stod og brokkede sig eller lavede alle mulige aktioner. Det var med husbesættelser, som jeg var ude at dække og alt sådan noget. Men jeg meldte mig ikke ind i Rødstrømperne, fordi jeg mente, at de var for lidt fleksible.

Micha: Hendes engagement har givet pote, og kvindebevægelsens krav om lighed er nu også hendes mærkesag. Men hvor de har mest fokus på aktioner og demonstrationer, vil hun ind og ændre systemet indefra. Hun er enig i kvindebevægelsens krav om lighed, men hvor de havde mest fokus på aktioner, vil Helle ind og ændre systemet indefra. Og med kvindedagsordenen i fokus repræsenterer hun en ny generation i Socialdemokratiets lokalbestyrelse.

Helle: Jeg starter i '68 i en kommunalbestyrelse i Kastrup/Tårnby. Og der lærte jeg de første lektioner i magtspil. Der havde Socialdemokratiet siddet ved magten i massevis af år og var også korrumperet. Så derfor var jeg en del af den interne opposition i Socialdemokratiet i Kastrup/Tårnby allerede dengang, og jeg bliver valgt som ungdomsrepræsentant. Og jeg er 21 år gammel. For nu mente vi, at der også måtte nogle unge mennesker ind. Og der skulle jeg jo så lære at formulere mig i forhold til, at mit parti går ind for det og det, og "Sådan gør vi det." Og "Hvordan kan du forsvare det?" "Jeg kan forsvare det og det, og det er så det, vi gør. Men jeg har stået herude, og så har jeg

bøjet mig, og andre har stået et andet sted og bøjet sig, og så er det det, vi er enige om, så det forsvarer jeg." Så det lærte jeg allerede derude, da jeg var 21. Jeg mente, at der skulle noget mere fleksibilitet og kompromisvillighed til, for at vi kunne få banet den vej. Og derfor tænkte jeg, at min model ikke var at gå i Rødstrømpebevægelsen eller en af kvindeorganisationerne, men at køre det politiske løb. Og jeg tror, at en som Ritt og de andre kvinder, jeg kommer ind sammen med, har tænkt lidt på samme måde: "Det nytter ikke noget med alt det brokkeri ude på sidelinjen af fodboldbanen. Vi skal ind at spille på den fodboldbane." Og det var altså inde i Folketinget. Så derfor handlede det om at kæmpe sig ind i denne politiske organisation og prøve at se, om man kunne blive valgt, og om man kunne få nogle synspunkter igennem. Så jeg tænkte, at det var den politiske vej, jeg ville. Jeg ville ikke bare mene noget. Jeg ville forandre noget.

Micha: Opbruddet er i fuld flor, og det sideordnede opstillingssystem skal stå sin prøve. Nye partier har set dagens lys, og der er rekordmange politikere, der stiller op og vil have indflydelse. Heriblandt mange kvinder. Men for at det nye kan komme ind, må andre vige pladsen. Professor emerita i statskundskab ved Stockholms Universitet, Drude Dahlerup, sætter her ord på, hvordan efterspørgslen på kvinder næsten blev presset igennem.

Drude: Her kommer der jo lige pludselig det, at dette bliver sat på dagsordenen. Og Socialdemokratiet og flere andre partier lugter jo, at der dels er et udbud: Der er aktive kvinder, som siger "Vi vil gerne ind og have en indflydelse." Og så skal der jo også være en efterspørgsel. Man bliver jo ikke opstillet, hvis det ikke er fordi, at partiapparatets synes, at det er en god idé og tror, at det er noget, man kan vinde stemmer på. Og derfor får vi så en stigende kvinderepræsentation: Fra tre kvinder i Socialdemokratiet til ti. Og i SF fra en til fire. Og en til fire er også ganske meget. Og SF ender så med at have et kvindeflertal som det første parti i Folketinget senere i 70'erne. Der bliver nu et krav om, at det skal være mere åbent. Og det gør selvfølgelig, at partierne skal tænke sådan her: "Ja, så bliver vi nok nødt til - vi bliver presset til - at finde nogle kvinder, der skal stilles op på listen." Men nogle partier tænker måske også, at det jo ikke er sikkert, at de mandlige vælgere synes, at det er en god ide. Så vi skal jo stadigvæk have nogle ændrede normer om, hvordan folk tænker på dette. At almindelige vælgere tænker "Ja, men kvinder kan jo også repræsentere mit parti her." Før kunne kvinder repræsentere kvinder, men kan kvinder også repræsentere den nordlige del af kommunen eller fagforeningen? Og det er her, der ligesom sker nogle udvidelser: At kvinder også kan være

repræsentanter for et bredere segment, som man gerne vil nå. Og så begynder partierne jo at opstille flere kvinder. Men det sker altså ikke uden pres. Der er kvindeorganisationer, der presser godt på. Selvom de ikke var særligt interesserede i det politiske system, så er det jo dette pres, der kommer ind, hvor det begynder at blive pinligt, at man har så få kvinder valgt.

lydoptagelse: "Og unge mennesker bliver fortalt, at vi skal engagere os i samfundet for at skabe en bedre verden. Så langt så godt. Men når dette engagement foregår uden for de politiske strukturer, som er bund- og pilrådne, så bliver de bange. Så begynder de at arrestere klimaaktivister."

Micha: Det er en tid, der er præget af et clash mellem generationer og opfattelser af autoriteter. For den ældre del af befolkningen er der mange, der føler, at det hele går for vidt. Der var en modstand mod alt det nye. Professor emeritus i statskundskab ved Aarhus Universitet, Jørgen Elklit, forklarer, hvordan den sideordnede opstilling gav muligheder, men også så splittelse.

Jørgen: Og dels var der jo en kvindebevægelse i udvikling på det tidspunkt. Og derfor var mange af os optagede af at stemme på kvinder, fordi det blev set som en mangel, der var i den måde, politikken fungerede på: Der var for få kvinder i Folketinget. Og der gav det nye system så mulighed for, at man på en mere effektiv måde kunne støtte den udvikling ved at stemme på en kvinde. For hvis man gjorde det før, kunne det jo være, at hun stod placeret sådan på partilisten, at hun alligevel ikke blev valgt. Men nu kunne vælgerens større indflydelse spille ind der. Tilsvarende med lidt yngre kandidater og flere af dem, som kom ind i kaffeklubben, de blev vel i virkeligheden allesammen den gang set som unge kandidater. Og der kunne man jo stemme på en af dem. Og hvis man så ovenikøbet stemte på en ung kvinde, så var det jo ligesom dobbeltgevinst, hvis hun kom ind. Så derfor var det noget, der lå i tiden. Mange unge og kvinder så det som ønskværdigt, at deres grupper kunne blive bedre repræsenteret i Folketinget. Og der var mulighed for at gøre det. Mere end tidligere. Og så var der hele den turbulens, der var i samfundet, som måske for nogle også betød, at man skulle passe på, at det heller ikke gik for galt for sig. Andre kunne jo blive fristede til at stemme på ældre mænd netop for at forhindre, at dette gik helt amok. Det viste sig jo også i forbindelse med folkeafstemningen om 18-års valgret i juni 1969, at der var et meget markant flertal imod. Og derfor blev det ikke gennemført, dette forslag, som Folketinget havde vedtaget og lagt

ud til folkeafstemning, som det skal efter grundloven og valgloven. Det var ligesom én ting, der viste, at der ikke bare var begejstring for, at ungdommen nu skulle overtage det hele. Der var en klar modstand imod det i brede kredse. Så indrettede politikerne sig efter det og sagde "Okay, det må vi respektere. Måske kan vi prøve en reduktion fra 21 til 20 år og så lægge det sammen med folketingsvalget i '71". Hvor det jo så blev vedtaget. Men der var stadigvæk en hel del, der stemte nej. Det gik glat igennem, og der var ingen problemer, men der var adskillige hundredtusinder, som stemte nej til det forslag, hvilket viser, at det ikke bare var fryd og gammen med ungdomsoprør og alt muligt andet. Der var nogen, der syntes, det var en dårlig ide.

Micha: Men trods modstanden mod de unges indtog og tanker, var det ikke til at slå ned. Som så mange gange før i historien, hvor nye vinde blæser, er det nu, det skal vise sig, om presset fra ungdomsoprøret og det ændrede valgsystem vil give dem mulighed for at komme ind i Folketinget og få indflydelse i kampen om at blive en af de 90. Kønshistoriker, Jytte Larsen, beskriver, hvor fundamentalt anderledes tankerne bag oprøret var.

Jytte: Det blev jo kaldt et ungdomsoprør som udgangspunkt. Et antiautoritært oprør. Man opererede jo med det nye Venstre. Altså en helt ny måde at tænke det politiske spektrum på. Og der var en aktivisme uden lige. Vietnam-krigen var nok noget af det mest mobiliserende. Der var virkelig et meget stort behov for, at der skulle ske nogle ændringer. Og det havde jo selvfølgelig rigtig meget at gøre med den højkonjunktur, som også var der på dette tidspunkt, hvor vi jo allesammen på en eller anden måde kunne føle os som millionærer, selvom vi i virkeligheden var ludfattige i forhold til, hvad vi er i dag. Samtidig med at der også var en meget stor antimaterialistisk bevægelse, som gjorde, at vi også levede under nogle forhold som i kollektiver og på gulvet hos venner og bekendte, og hvad vi ellers kunne låne os frem til. Altså, vi lavede slumstomeri. Kvindehusene blev jo lavet på det grundlag af mange andre aktiviteter. Så man kan sige, at vi også levede med hovedet oppe i skyerne og var fuldstændig parate til på en eller anden måde at sige, at de vigtigste ting jo altså ikke var at have et perfekt hjem. Det viser bare meget om den holdning, vi havde til tingene. Det var virkelig et helt andet værdikompleks, som jeg måske kan se, der er lidt spirer til i dag også blandt unge mennesker. Og det syntes jeg jo er dejligt.

Micha: Det er aftenen før valgnatten i 1971, og der er meget mere end vanligt på spil ved netop dette valg. Spændingen er større end den plejer.

lydoptagelse: "(...) heldige her i Danmark. Jeg ved, der findes rigtig mange unge mennesker derude, der har det rigtig hårdt under krisen."

Micha: Indtil nu har det været tendensen, at vælgerne har valgt efter den sociale klasse, de hører til og ikke så meget efter mærkesager. En ny generation af politikere er klar til at udfordre de gamle politikere, der uden de store udfordringer har siddet på magten gennem mange år.

lydoptagelse: "De svigter vores børn og børnebørn. De svigter vores næste generationer af danskere."

Micha: Modstanden mod det europæiske fællesmarked, EF, og presset fra de unge fylder rigtig meget ved dette valg. Og ingen kender endnu udfaldet.

Helle: De tror jo, når der kommer sådan et par lækre hestehaler svansende ind, så er det sådan nogle damer, der bare skal have et klask i røven, og så har vi styr på dem.

Micha: I næste afsnit skal vi høre, hvilken konsekvens valgets udfald har for vores hovedpersoner.

Helle: Da vi kommer ind i Folketinget, møder vi så en hær af gamle, tykmavede mænd med en MeToo-kultur, som vi skal forholde os til.

Micha: Og du skal også høre, hvordan de uventet møder stor modstand i deres eget parti.

(ukendt): De er ikke til at holde nede. Nogle af de gamle... Der var jo nogen, der kom hen og klappede mig på skulderen og sagde "Du skal lige passe lidt på. Du skal lige passe lidt på, ikke sandt?" Altså, "Du skal ikke føle dig for voldsomt frem."

Micha: Ritts Kaffeklub er produceret af Micha Fuglede og What Matters med støtte fra Demant Fonden. Redaktør er Rikke Caroline Carlsen. Du kan finde flere podcasts om historie ved at søge på Vores Tid i din podcast-app.